

TOMMASO STANCATI, O.P. (WYD.), *JULIAN OF TOLEDO: PROGNOSTICUM FUTURI SAECULI. FOREKNOWLEDGE OF THE WORLD TO COME*. TRANSLATED, EDITED, AND INTRODUCED BY TOMMASO STANCATI, O.P. Foreword by His Eminence Cardinal Antonio Cañizares Llovera, Archbishop of Toledo, Primate of Spain [= Ancient Christian Writers, 63], The Newman Press, New York/Mahwah, NJ 2010, 608 stron, ISBN 978-0-8091-0568-7.

Recenzowana książka, opracowana przez znanego teologa dogmatyka - o. prof. dr. Tommasa Stancatego, O.P. - profesora zwyczajnego na Pontificia Università San Tommaso d'Aquino (a Roma) oraz w Wyższym Instytucie Nauk Religioznawczych (ISSR) "Mater Ecclesiae" tegoż Uniwersytetu, zawiera tłumaczenie angielskie łacińskiego dzieła arcybiskupa Juliana z Toledo († 690) zatytułowanego *Prognosticum futuri saeculi*. Tłumaczenie znajduje się w 63-cim tomie patrystycznej serii wydawniczej "Ancient Christian Writers. The Works of the Fathers in Translation", kierowanej przez znanych specjalistów patrologii, teologii i filologii klasycznej: Boniface Ramsey (redaktor naczelny), John Dillon, Jeremy Driscoll, Thomas Macy Finn, Thomas L. Knoebel, Joseph Lienhard, John A. McGuckin.

Książka rozpoczyna się od "Wprowadzenia" napisanego przez Kardynała Antonia Cañizaresa Llovera, Arcybiskupa Toledo i Prymasa Hiszpanii (ss. ix-x: oryginalny tekst hiszpański; ss. vii-viii: przekład angielski tegoż tekstu) i od "Wprowadzenia" pióra redaktora książki - o. prof. Tommasa Stancatego, O.P. (ss. xi-xv).

Następuje pierwsza część książki: obszerny i doskonały "Wstęp", studium historyczno-kulturowe, napisane oczywiście przez prof. Stancatego (ss. 1-362) i podzielone na różne rozdziały. Pierwszy z nich (ss. 3-32) dotyczy kontekstu historycznego, politycznego i religijnego wizygockiej Hiszpanii, w której Julian z Toledo urodził się i działał. Rozdział przedstawia ponadto początki i rozwój panowania Wizygotów w Hiszpanii (ss. 3-5), ich nawrócenie na katolicyzm (ss. 5-6), asymilację kultury iberyjsko-rzymskiej (ss. 6-7), rozkwit Hiszpanii za Wizygotów (ss. 7-10), Kościół katolicki w Hiszpanii jako interlokutor i składnik cesarstwa Wizygotów (ss. 11-12), rolę hierarchii katolickiej w rozwoju cesarstwa (ss. 12-13), schyłek cesarstwa hiszpańsko-wizygockiego (ss. 13-14), antyjudaizm hiszpańsko-wizygocki (ss. 14-16), polemikę doktrynalną Juliana dotyczącą judaizmu (ss. 17-18), Królestwo Toledo: cesarskie miasto Wizygotów (ss. 19-21), społeczeństwo i ekonomię cesarstwa hiszpańsko-wizygockiego w VII wieku (ss. 22-24), Kościół hiszpański przed i po inwazji barbarzyńców (ss. 24-27), liturgię hiszpańską: hiszpańsko-rzymską i hiszpańsko-wizygocką czyli "mozarabską" (ss. 27-32).

Drugi rozdział wstępu (ss. 33-164) przedstawia szczegółowo życie (ss. 33-109) i dzieła Juliana z Toledo (ss. 109-164), biorąc także pod uwagę dzieła zaginione Biskupa Toledo (ss. 161-164) oraz te, które jemu są niesłusznie przypisywane (s. 164).

Trzeci rozdział natomiast zajmuje się wprost *Prognosticum futuri saeculi* (lata 687-688), ukazując je jako najstarszy traktat systematyczny eschatologii chrześcijańskiej (ss. 165-269). O. prof. Stancati przedstawia tu z bliska bogatą tradycję rękopiśmienną omawianego dzieła (ss. 170-171), która świadczy o jego wyjątkowej popularności poprzez liczne wieki. Autor podaje także krótko ostatnie wydania dzieła (s. 171), jego cel i charakter (ss. 172-173), wartość dogmatyczną i eschatologiczną (ss. 173-178), zastanawia się, czy *Prognosticum* przedstawia rozwój dogmatu (ss. 178-182), mówi o wyjątkowo oryginalnym wkładzie *Prognosticum* dla eschatologii chrześcijańskiej (to znaczy: o możliwości oczyszczenia duszy po śmierci [ss. 182-186]), zajmuje się genezą dzieła, które powstało jako dialog teologiczny Juliana z biskupem Barcelony Idaluszem (ss. 186-189), wyjaśnia tytuł dzieła (ss. 190-193), przedstawia krótko znajomość greki w czasach Juliana (ss. 194-196), aby następnie dociekać, czy Biskup Toledo znał ten język (ss. 196-199). Dalsza część rozdziału zajmuje się wydaniem i budową *Prognosticum* (ss. 199-206), jego źródłami literackimi, biblijnymi i patrystycznymi (ss. 206-213), zdolnością mnemotechniczną Juliana (ss. 213-215). Przedstawia następnie listy

wprowadzające do *Prognosticum* (ss. 216-220): listy Idaliusza z Barcelony (s. 216), list Idaliusza do Juliana z Toledo (ss. 216-219) i do Suntfreda z Narbony (ss. 219-220). Znajdujemy następnie wprowadzający list Juliana do *Prognosticum* (ss. 220-221) i wzmiankę dotyczącą drugiej domniemanej dedykacji dzieła Juliana biskupowi Spassandusowi (ss. 221-224) oraz modlitwy *Oratio ad Deum* (ss. 224-226) tegoż Juliana, która wprowadza czytelnika w samo dzieło. W dalszej części trzeciego rozdziału o. prof. Stancati omawia metodę teologiczną Biskupa Toledo, wskazując na jej oryginalność (ss. 226-228). Analizuje także styl łaciński Autora (ss. 228-230) oraz księgozbiór, z którego korzystał (ss. 230-233). O. prof. Stancati omawia także kodeksy rękopiśmienne w VII wieku (ss. 233-235), łaciński tekst Pisma świętego (ss. 235-236), wpływ eschatologii *Prognosticum futuri saeculi* na eschatologię średniowieczną (ss. 236-243), przyczyny wielkiego powodzenia dzieła Juliana w średniowieczu (ss. 243-247) oraz ukazuje *Prognosticum* jako dzieło eschatologiczne o charakterze anty-apokaliptycznym (ss. 247-255) i jako najstarszy traktat systematyczny eschatologii chrześcijańskiej (ss. 255-258). Rozdział III kończy się prezentacją tradycji rękopiśmiennej (bardzo złożonej) *Prognosticum* i jego szerokiego rozpowszechnienia w średniowiecznej Europie (ss. 258-261), *editio princeps incunabulum* oraz historią wydań dzieła (ss. 261-263), wśród których na pierwszym miejscu znajduje się wydanie krytyczne J.N. Hillgartha z 1976 roku (ss. 264-266). O. prof. Stancati przedstawia w końcu kryteria, których użył, tłumacząc oryginał łaciński na język angielski (ss. 267-269).

Rozdział IV zawiera komentarz teologiczny o. prof. Stancatego do *Prognosticum* (ss. 270-362). Zaczyna się on krótkim przedstawieniem cech teologicznych i antropologicznych eschatologii samego dzieła (ss. 270-273). W dalszej części Autor komentuje bardzo dokładnie wszystkie księgi *Prognosticum futuri saeculi*: księga I: tajemnica śmierci (ss. 273-296); księga II: *Post mortem animae non sunt otiosae*: losy ludzi po śmierci (ss. 296-331); księga III: cielesność człowieka jest przeznaczona do wieczności (ss. 331-362).

Cała część wstępna kończy się angielskim przekładem dwóch listów Idaliusza biskupa Barcelony: do Juliana z Toledo (ss. 363-366) i do Sunterfreda biskupa Narbony (ss. 366-367). Wstęp - czyli rozdziały I-IV - uzupełniają i ilustrują świetne i wysoce naukowe przypisy (ss. 465-557).

Następuje druga, zasadnicza część książki - przekład angielski łacińskiego tekstu *Prognosticum futuri saeculi* Juliana z Toledo (ss. 369-464). Tłumaczenie jest o tyle cenne, że opiera się nie na wydaniach łacińskich z XVI wieku, czy też na tomie 96 *Patrologia Latina* J.-P. Migne'a, lecz na wyżej wspomnianym wydaniu krytycznym z 1976 roku, które opracował J.N. Hillgarth (tom 115 w *Corpus Christianorum. Series Latina*), a które bazuje na najlepszych, starożytnych kodeksach. Także tłumaczeniu towarzyszą cenne przypisy (ss. 557-567).

W dalszej części znajdujemy bogatą bibliografię (ss. 568-599, która została przedstawiona w następujący sposób: "Hiszpania w VII wieku" (ss. 568-571); "Kościół w Hiszpanii Wizygotów" (ss. 572-574); "Toledo - miasto królewskie i Kościół Prymasa Hiszpanii" (s. 574); "Narodowy synod w Toledo" (ss. 574-575); "Judaizm i antyjudaizm w Hiszpanii Wizygotów" (ss. 575-576); "Kultura i wykształcenie w Hiszpanii Wizygotów" (ss. 576-577); "Biskup Eugeniusz II i Ildefons z Toledo" (ss. 577-578); "Biografia historyczna i teologiczna Juliana z Toledo" (ss. 578-581); "Słowniki i opracowania" (ss. 581-583); "Źródła dotyczące Juliana z Toledo" (ss. 583-584); "Łacina i greka w VII wieku" (ss. 584-585); "Kult ludowy i liturgiczny Juliana z Toledo" (s. 585); "Pisma Juliana z Toledo" (ss. 585-597); "Starożytne i ostatnie dokumenty *Magisterium Ecclesiae* dotyczące eschatologii" (s. 597); "Różne" (ss. 598-599). Recenzowana książka kończy się następującymi, użytecznymi skorowidzami dotyczącymi *Prognosticum*: biblijnym (ss. 601-603), patrystycznym (s. 604), autorów wymienianych we wstępie (ss. 605-608).

Recenzowana książka o. prof. dr Tommasa Stancatego, O.P., jest najświeższą, najbardziej kompletną i najlepszą pozycją dotyczącą Juliana z Toledo, jaka do tej pory się

ukazała, a zawarte w niej tłumaczenie angielskie dzieła Biskupa Toledo jest pierwszym przekładem angielskim na świecie *Prognosticum futuri saeculi* - głównego dzieła Juliana i najstarszego traktatu eschatologii chrześcijańskiej, który powstał na przełomie pomiędzy późnym okresem patrystycznym a wczesnym średniowieczem. Dzieło o. prof. Stancatego jest ponadto prawdziwym *vademecum* dotyczącym Biskupa Toledo, gdyż nie jest tylko naukowym przekładem tego łacińskiego dzieła, lecz także bogatą kopalnią wiadomości, które dotyczą samego dzieła, jej autora, czasów, w których dzieło powstało, jego wydań drukiem i opracowań dotyczących różnych wersji i przekazu tekstu. Ponadto, cenny i bogaty wstęp oraz bibliografia sprawiają, iż książka posiada wielką wartość naukową.

*Bazyli Degórski, O.S.P.P.E.*